Madlovics Bálint

Kiút a mostani ellenzékiségből

VISSZHANG - LIX. évfolyam, 8. szám, 2015. február 20.

Az egy – vagy akár csak fél – évvel ezelőtti állapothoz képest látványosan áthelyeződtek a hangsúlyok a 2014-ről szóló politikai elemzésekben. A demokrata ellenzék számára a mozgalmas választási évben elszenvedett három vereség ebben a tekintetben megsemmisítő erejűnek bizonyult: míg korábban szinte minden róluk szólt, a fókusz mostanra áthelyeződött az olyan – lényegesen reménytelibb – eseményekre, mint amilyenek a Fideszen belüli, immár a külső szemlélőknek is nyilvánvalóvá váló belharcok, illetve természetesen az elmúlt hónapok civil megmozdulásai, a tüntetések szűnni nem akaró sorozata. A közvélemény-kutatások tanúsága szerint az emberek tömegesen fordulnak el a kormánypárttól, és lényegében súrlódásmentesen kerülnek át a „bizonytalanok" amorf táborába, amely leképeződése a mindent valójában határozottan elutasító sokaságnak. Egyszerre jelent politikai otthont és politikai otthontalanságot.

Egy képviseleti, parlamentáris rendszerben viszont igazi erők csak a pártszerű formációk lehetnek, melyek el tudnak indulni a választásokon. Sokan a kormány zavarodottságát is a tüntetéseknek tudják be, pedig a hidegfejű kormánytagoknak tisztában kell lenniük azzal, hogy a civil megmozdulások jelenlegi formájukban nem jelentenek rájuk veszélyt. A kormány legfontosabb föladata a pártosodás megakadályozása, s ebben a fénytörésben érdekes igazán Orbán sokakat meghökkentő döntése, a netadó visszavonása is: ezzel ugyanis azt üzente a tüntetőknek, hogy tulajdonképpen így is, párt nélkül is hatásuk lehet a politikára. Azzal pedig, hogy Orbán meghirdette a nemzeti konzultációt, ténylegesen – ahogy arra Széky János a *parameter.sk*-n rámutatott (*Ajánlat, nemzeti konzultáció helyett*, 2014. nov. 1.) – az egypártrendszeri logika további virágzását vetítette előre. A tüntetőket megpróbálják belesimítani a centrális erőtérbe.

A szervezők nyilatkozatait hallgatva a tüntetők érezhetően rezonáltak erre az üzenetre, aminek elsődleges oka, hogy Orbán – kis túlzással – nyitott kapukat dönget, hiszen a civilek hosszú évek óta élesen szemben állnak a pártokkal és a pártszerűen képviselt politikával általában. Ezt a problematikát már sokan elemezték annak idején a Millával kapcsolatban, és a netadó utáni tüntetéseket követő demokrata kritikák is (a stiláris kérdéseken fölül) főleg ezt emelték ki. A helyzet paradox voltát tudniillik az adja, hogy, noha a civileknek pártosodniuk kéne, mégsem teszik, mert undorodnak a politikusoktól és a pártvilágtól – miközben ezalatt igazából a *jelenlegi* pártvilágra gondolnak, amit viszont azonosítanak a politikával, amely szerintük romlott, korrupt és hírhedten mocskos. Nem ismerik föl, hogy pont rajtuk múlik, megváltozik-e ez, vagy sem.

A kommentátorok külön örömüket fejezték ki, hogy a tüntető tömeg mennyire vegyes volt, és mennyire elütött az elmúlt 2-3 évben megszokott ellenzéki tüntetésektől, pedig valójában ez is újabb akadály a pártosodás előtt. Ennyire heterogén sokaságot, akik talán csak a „maffiakormány" tényében értenek maradéktalanul egyet, nehéz lenne egyetlen pártnak lefedni, elvégre a legtöbbeknek a maffiakormány eltakarítása nem elégséges program. Amire viszont ez elég, hogy alapot szolgáltasson (akár negatív festéssel) egy demokrata választói koalíció, egy – Tölgyessy Péter kifejezését használva – „nemzeti egységmozgalom" vagy akár egy színes, „demokratikus néppárt" megalakításához, amelyik valóban össze tudná fogni az elégedetlen tömegeket.

A „demokratikus néppárt" kifejezés hallatán sokaknak talán rögtön a Gyurcsány Ferenc által pár hónapja meghirdetett uniópárt (vagy pártunió) ugrik be, mégpedig nem ok nélkül, ugyanis, bár teljesen más úton jut el oda, a végkövetkeztetése a miénkhez nagyon hasonló.

A DK elnökének alaptézise, hogy ez az abszurd választási rendszer arra kényszeríti az ellenzéki pártokat,

hogy összefogjanak. Ezen a ponton két közkeletű félreértéssel érdemes leszámolni. Az egyik, hogy a Gyurcsány-tézis megjelenése után az elemzők siettek leszögezni, hogy a koordinált indulás ebben a választási rendszerben hatásosabb, mint az uniópárt (vagy pártunió). Ez érdekes kérdés, viszont ha azt tekintjük, hogy melyik az a formáció, amelyik a legnagyobb választói támogatottságot tudhatja maga mögött, s így lehet esélye a választások megnyerésére, akkor ez a vita a történetünk szempontjából lényegtelen. Onnantól kezdve ugyanis, hogy a pártok vezetői kezet fognak, egy asztalhoz ülnek és egyeztetnek, a választók már nem disztingválnak az ilyen technikai finomság alapján, pusztán azt mondják, hogy *ezek együtt vannak* – és ez a kép lényeges. A másik félreértés abból adódik, hogy az idei három választáson az ellenzék pártjai először megpróbáltak teljesen összefogni, aztán teljesen külön indulni, majd végül részlegesen összefogni, és egyik sem vezetett jobb eredményre. Ebből sokan azt szűrik le, hogy a forma nem is érdekes, és ez az egész egy álvita. Óriási tévedés. Azért nem volt egyik forma sem hatásosabb, mert áprilisban a demokrata ellenzéki pártok – úgyszólván – elvesztették a szüzességüket azzal, hogy beálltak a nagy-nagy összefogásba, úgyhogy utána már hiába váltak szét, a választók szemében eljátszották hitelüket. Mint ahogy egy keveréket sem lehet pusztán azzal részeire bontani, hogy külön poharakba öntjük, az ellenzéki pártok sem indulhattak el úgy külön, mintha nem lett volna előtte másfél év „összefogósdi”.

A forma tehát fontos, és a választási matematika alapján – e sorok írójának megítélése szerint – el lehet fogadni, hogy szükség van együttműködésre. Ez adja az összefogás *technikai* alapozását. Az *erkölcsi* alapozást a politikai helyzet elemzéséből meríthetjük: jelenleg a magyar politikában *rendszer*versenyről van szó, magyarán nem a szakpolitikai kérdések, a hagyományos bal- és jobboldaliság alapján kell meghatározni a politikai erők közti törésvonalakat, hanem a demokratikusság és a különböző nem-demokratikus *rendszer*szemléletek, szélsőségek figyelembevételével. (Bővebben lásd *A tömblogika és ami mögötte van, ÉS,* 2014/19., máj. 9.)

Viszont az csupán szükséges, de nem elégséges, hogy ezt a két alapozást a régi és az új, esetleg még meg sem alakult pártok és az ő vezetőik megértsék; valójában a választók sokaságának – például a fölháborodott tömegnek – kell majd tudnia elfogadni, hogy a (liberális) demokrácia, egy tisztességes választási rendszer megalkotása van olyan fontos, hogy azért ideiglenesen félre lehet tolni a bal- és jobboldali versengést.

Ez tehát a végcél, ahová el kell jutnunk.

Az első és talán legfontosabb leküzdendő akadály az ehhez a célhoz vezető úton, amit már föntebb is említettem, hogy a maffiaállam legyőzése nem elégséges program azoknak, akiknek az életét az oktatás szétverése, a munkanélküliség vagy az egyre mélyülő szegénység keseríti meg. Számukra hiteles vízió kell és megoldást jelentő, alapvetően szakpolitikai alternatíva – márpedig egy ezerfejű demokrata néppárt ilyet nem tud nyújtani. Ilyen párt ugyanis maximum azzal az ígérettel képes előállni, hogy a demokratikus talajon álló különböző értékek/érdekek – ilyen-olyan arányban történő – megjelenését biztosítja, továbbá, hogy majd valahogyan érvényre is fogja juttatni egyik-másik értéket/érdeket a pártbéli alkuk és viták eredményeképp. Ez így a már fölháborodottaknak, pláne a többi százezreknek és milliónak a megszólítására végső soron alkalmatlan, hiszen ez tulajdonképpen „zsákbamacska-szituációt” eredményez azoknak a választóknak, akiknek határozott érdek- vagy/és értékválasztásaik (avagy problémáik) vannak. Hiba lenne, ha azt mondanám, hogy ezt láttuk érvényesülni, amikor áprilisban a demokrata összefogás súlyos vereséget szenvedett, hiszen abban annyi más tényező is közrejátszott; azt viszont ki merem jelenteni, hogy ez a vereség magával rántotta a színes, demokratikus néppárt eszményét is.

A vereség egy másik következménye, hogy jelenleg van a demokratikus térfélen egy rakás roncspárt, amelyek a választási rendszer következtében minden új kezdeményezésre automatikusan rátolódnak. Zöldmezős beruházásként elképzelni a jövőbeni ellenzéket éppen ezért nem lehetséges, noha persze kívánatos lenne, hisz ezeket a pártokat (ez világosan látszik a kutatásokból) nem tekintik vonzó vagy egyáltalán hiteles alternatívának se a frissen kiábrándult fideszesek, se a társadalom jelentős hányada.

Teljesen világos, hogy ők nem lennének képesek hitelesen képviselni és közvetíteni, hogy a demokrácia vagy egy új választási rendszer létrehozása előbbre való, mint a konkrét szakpolitikai problémák megoldásai – sőt a legtöbben (föltehetően még az ellenzék politikusai közül is) csak ürügynek tekintenék a demokratikusságra való mutogatást, mondván, „nehogy a – nem létező, egyébiránt *szakpolitikai* – vízióikról folyjon a diskurzus”…

A megoldás logikája viszonylag egyszerű: ezeknek a pártoknak először a *szakpolitikai víziók* szintjén kell letisztulniuk, mert csak ennek révén tudják a hitelüket a választók szemében helyreállítani. A föntebb vázolt „zsákbamacska-szituáció” megszüntetése érdekében és a megszólítatlan, különböző értékekkel/érdekekkel rendelkező választótömegek markáns szólamokkal történő elérése céljából elengedhetetlen a szakpolitikai profilok (inkluzíve gazdaság, egészségügy, szociálpolitika és így tovább) letisztítása. Bár az erről szóló cikkek többnyire megvetéssel vegyült gúnnyal reagáltak, valójában ebbe az irányba tett üdvös lépés volt novemberben az Együtt és a PM szétválása. Az Együtt liberálisabb, míg a PM sokkal határozottabban baloldali, ökoszocialista formáció. Bár az elmúlt bő másfél évben szorosan együttműködtek, azok számára, akik nagyítóval, a programok szintjéig követték a politikát, eddig is világosan látszottak a két párt közti különbségek – és most már végre megvan a lehetőség, hogy ezeket ország-világ előtt, határozott hívószavakkal is hangoztassák. Tulajdonképpen ebbe a „letisztulási sorba” áll be a Tóbiás vezette MSZP is, csak ők egy „vegytiszta” baloldali (vagy modern szociáldemokrata) pártot akarnak most csinálni. Kétségtelen, hogy – ha sikerrel járnak – az MSZP profiljában lesz átfedés mind a PM, mind az Együtt elképzeléseivel (és akkor még a DK-ról vagy a MoMa-ról nem is beszéltünk), azért elég határozottan megkülönböztethető formációkat, ún. rétegpártokat lehet ezekből faragni, és ez a lényeg: ekkor ugyanis más és más értékválasztásokkal rendelkező szavazókhoz tudnak szólni. Végre megjelenik a választék, és bevonhatók lesznek az ellenzéki bázisba a választásokon a szivárványkoalícióval elért 26 százaléknyi tömegen fölül is az elégedetlenek.

Az ATV egyik műsorában valamelyik választás után egy ellenzéki és egy kormánypárti politológus vitázott, hogy vajon mi magyarázza a demokrata oldal bukását. Az ellenzéki véleményt az *ÉS* olvasói már jól ismerhetik: a médiaviszonyok elképesztően torzak, az ellenzék pénzügyi forrásai jóval csekélyebbek, és persze a választási rendszert önkényesen manipulálták. Erre a kormánypárti vitapartner fölhorkant, és ellentmondást nem tűrve rámutatott, hogy a választási rendszert nem specifikusan a Fidesz javára, hanem pusztán (mondhatni „személytelenül”) a nagyobb párt javára döntötték el. Tehát ha az ellenzék tudta volna elérni a nagyobb szavazatarányt, akkor megnyerhették volna a választásokat, sőt akár *ad absurdum* kétharmaduk is lehetett volna. Amit most látunk, az az ellenzék hitelességi válságából következik – szólt a verdikt, és ha meggondoljuk a föntebbieket, be kell látnunk, hogy a kormánypárti úrnak igaza van, viszont az ellenzékinek is: vannak technikai korlátok, de az ellenzékre még ez a szűkre szabott kényszerzubbony is túl bőnek bizonyult. Márpedig mindaddig, míg a szakpolitikai víziók és profilok letisztázásával nem kezelik a hitelességi válságot, magyarán nem jutnak el addig, hogy valóban csak a technikai korlátok akadályozzák a győzelemben, addig minden rendszerre vonatkozó kritika, mint azt föntebb is jeleztem, csak ürügynek hat.

A hitelességi válság kezelése után következik a megoldás következő lépcsőfoka: áttérés a rendszerszintre. Természetesen még ez előtt, amikor a demokraták nem egymással, hanem az Orbán-kurzussal vitatkoznak, és azt bírálják, akkor már lehet (kell), ahogy Magyar Bálint mondja, kormánykritika helyett rendszerkritikával élni, viszont amikor arra kerül a sor, hogy ezeknek a demokrata erőknek szövetségre kell lépniük, akkor a rendszerszemlélet hangsúlyozásával kell megindokolniuk, hogy miért is teszik ezt. Hogyha eddig a szakpolitikákra koncentráltak, és rétegpártként egy-egy szűkebb választói csoportot képviseltek, akkor most miért működnek együtt adott esetben *teljesen más* szakpolitikákat képviselő pártokkal! Ha megvan a kellő hitelesség, továbbá ha maguk a pártok is fölfogják, hogy rendszerversenyben vannak, akkor már a választókkal is meg kell tudniuk értetni, hogy – futballhasonlattal élve – először helyre kell állítani a pályát, hogy aztán majd képesek legyenek rendesen focizni, sőt adott esetben kapura is lőni.

Ez viszont jelentős önmegtartóztatást is elvár a demokrata pártoktól: ha ilyen, a már reparált alkatrészekből álló „technikai koalíció” segítségével győzne az ellenzék, akkor először a választási törvényt kéne átírnia (és helyreállítania a liberális demokrácia szerkezeti elemeit [például fékek és ellensúlyok] a maffiaállam struktúráival szemben). Ha pedig így tesz, azzal egyúttal kijelenti, hogy az előző választási törvény és az az alapján született eredmény *illegitim*, vagyis ahogy elfogadtatta a törvényt, használnia is kell, új választásokat kell kiírnia. Így egy új választási rendszerben, jó esetben már 2020-ban, demokratikus körülmények között megméretődhetnek a pártok, végre összefogási kényszer nélkül, a már kiérlelt *szakpolitikai* programjaik (és az abból következő hívószavaik) alapján.

Elismerem, hogy bár vannak ebbe az irányba tett mozgások, ez egy már-már utópista forgatókönyv, de meglátásom szerint momentán ez az egyetlen, ami sikerre vihet – és ez önmagában is jelzi a helyzet csaknem kilátástalanságát. Természetesen az is előfordulhat, hogy a fönt idézett ellenzéki elemzőnek van igaza, és a technikai korlátok (legfőképp a túlsúlyban lévő, agresszívan használt kormánypárti médiák) végső soron olyan erősek, hogy még egy csaknem „tökéletes” formáció sem tudja áttörni őket. És ne feledjük: 2010 óta valahányszor olyan helyzetbe került a kormánypárt, hogy az ellenzék elkezdte megszorongatni, azonnal megváltoztatták a választási törvényeket, hogy az őket preferálja. Ezek pedig még nem is voltak olyan komoly szorongatások (inkább csak a kétharmadjukat porciózták ki így), tehát tulajdonképpen nem tudjuk, hogy a maffiaállam hogyan reagálna, milyen más akadályokat gördítene az ellenzék elé, ha igazán komoly ellenféllel kerülne szembe. Viszont amennyiben valóban olyan arcátlan lépéseket tenne, hogy a győzelemre álló ellenzéket sodorja lehetetlen helyzetbe, akkor az nem jelentene mást, mint hogy a maffiaállam teljes vértezetében, még a demokratikus kulisszákat is levetkőzve nyilvánul meg – ekkor pedig be lehet jelenteni egy bojkottot. Hiszen abban az esetben már minden kétséget kizáróan (avagy inkább: láthatóan) nem lenne demokrácia, továbbá addigra már – a szakpolitikai profiltisztítás révén – teljesült volna az a kritérium is, amire Haraszti Miklós figyelmeztetett, nevezetesen, hogy „bojkottra csak az hívhat föl, akinek a hiánya fáj a közönségnek”.

Ennyi munka és fáradság csak azért, hogy a végén bojkottáljunk? Talán. Őrült beszéd, elismerem – de van benne rendszer.